

KĘSAĆ (129) *vb impf*

W inf kęsać (12), kęsać (11); kęsać *RejRozm, GroicPorzRej, SienLek, RejAp, Calep*; kęsać *LubPs, BibRadz* (2), *BielSpr, Calag, GórnTroas*; kęsać : kęsać *BierEz* (2 : 1), *BielKron* (1 : 1), *Mącz* (2 : 1), *RejZwierc* (1 : 1), *BudBib* (1 : 1). *W pozostałych formach* kęs-

a jasne.

inf kęsać (11), kęsać (7). $\diamond$ *praes 1 sg* kęsać (4) *BierEz, Mącz* (3), kęszę (1) *Calep*. $\diamond$ *2 sg* kęsaśz (2). $\diamond$ *3 sg* kęsa (40), kęsze (1) *KochOdpr*. $\diamond$ *2 pl* kęsaćie (1). $\diamond$ *3 pl* kęsają (12). $\diamond$ *praet 2 sg f* -eś kęsała (1). $\diamond$ *3 sg m* kęsał (1). *f* kęsała (4). *n* kęsało (1). $\diamond$ *3 pl m pers* kęsali (3). *m an* kęsali [wężowie, psi, wilcy (12), sierszenie (1)] (13), kęsały [wężę] (1) *RejAp*. *subst* kęsały (7). $\diamond$ *fut 3 sg m* będzie kęsał *RejZwierc* (2), będzie kęsać (1) *SienLek*. $\diamond$ *3 pl m pers* kęsać będą (1). *m an* będą kęsać (2). *subst* będą kęsać (1). $\diamond$ *con 3 sg m by* kęsał (2). $\diamond$ *3 pl m pers by* kęsali (1). *subst by* kęsały (2). $\diamond$ *part praes act* kęsając (5) *GlabGad, BielKron, Mącz, RejZwierc, SkarŻyw, kęsząc* (1) *Calep*.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (dwa z niżej notowanych przykładów) – XVIIIw.

1. Gryźć, szarpać zębami; w wypadku owadów ciąć, żądlić; mordere *Mącz, Calag, Calep, Cn*; commordere *Mącz, Calep*; admordere *Mącz, Cn*; arripere morsibus, ligurire *Mącz*; figere *a. illidere dentem, lacerare a. mandere a. petere a. vellere morsu, laniare dentibus, mandere, morsicare Cn* (113) :

a. Powodując bolesny ucisk lub zranienie ciała (109) : by mi miał pies liząć/ Z lizania iąłby zaś kęsać *BierEz* 14; Rzekł wąż/ przetoć ia pokoy ma^m/ Iż od siebie szkodno kęsam *BierEz* O3v, M3; Nalepże lekarzstwo aby pchły niekęsały/ piołynem na każdy wieczor ciało pocierać *FalZioł* IV 16c; Czemu ięzyki wężow y robakow nie ktorich takież y płow wćiekłych zarażaią członek wkęszony. (–) Bowiem tam panuią pary á dymy iadowite z melankoliej, ktorich takie zwierzęta są pełno á tak kęsaiać zarażaią. *GlabGad* C5; *RejRozm* 403; *RejKup* bb8v; *RejWiz* 21y; *BielKron* 140; *Mącz* 120d, 232a [3 r.], 238d, 346b; *RejAp* 78; *BielSpr* 45; *CzechRozm* 233v; Biie ten koń/ y kęsze *KochOdpr* D2; *Calag* 68a; Morsicatim – Kęsząc. *Calep* [674]a, 224a, [673] b; *GórnTroas* 70.

kęsać kogo, co (46): *BierEz* F2, M3, Nv, N3, O; *LubPs* S, hh4; *RejWiz* 21v, 94v; *RejZwierc* 42v; á za żywotá iefzcie Sierfzenie ie kęsałi. *BielKron* 464, 365, 413, 417v, 419v; Asilus, Graece, AEstrus, vulgo Tabanus, Bąk który konie lecie kęsa. *Mącz* 17d, 371a; *SienLek* 154; tak iż kęsałi ięzyki fwoie przed boleścią *RejAp* 134, 59v; *RejPos* 226, 286; *RejZwierc* 33, 75, 77v, 152v, 204, 260v [2 r.]; *BielSpr* 39v, 44v, 45; Ze ácz pcząły wiedzą Krolá fwe^{so} być bez żądłá/ przecię go niekęsaiać *BiałKaz* M2; *KochPs* 117; *SkarŻyw* 480, 508, 527; *ReszPrz* 61; *WerKaz* 296. *Cf* *kęsać co na kim*, »wargi kęsać«, »wilka kęsać«, »ziemię kęsać«,

kęsać co na kim (1): Ale fkoro do niey przyftąpiłá: Iżaty ná niey podárłá/ y powáliwłzy ią/ mięło ná niey kęsałá *SkarŻyw* 226.

kęsać w co (2): *BierEz* N3; Iż/ chociażby [szatan] w pięte kęsał/ przedsię mu/ y infze procz Chriftułá Iezulá naśienie niewieście/ to ieft wierni głowę zetrą. *CzechEp* 295.

kęsać czym (5): Ma ząbki [pczął] iako infze zwierzęta/ wżakoh niemi niekęsałá *FalZioł* IV 27c; *RejPos* 221 v. *Cf* »zębami kęsać«.

W połączeniu szeregowym (1): Pátrz ná koniá gdy fie zápali/ á on z onego ćichuczkiego sftánie fie wneth iáko ízalony/ będzie drzał iáko rybá/ oczy mu fie zápala iáko pochodnie/ będzie kwiczał/ ryczał/ kąfał/ wirzgał *RejZwierc* 75.

W przeciwstawieniu: »kęsać ... szczekać« (4): *BierEz* Nv; *RejWiz* 162; *Canes timidi vehementius latrant*, Prover. Boyázlywi psi. Bárziew íszczekáya/ yádowici milczyem kąfaya. *Mącz* 33c; *RejZwierc* 216v.

W charakterystycznych połączeniach: *kęsać barzo, milczkiem* (3), *po cichu, szkodno, żywo; bąk kąsa(ją)* (2), *jaszczorki* (3), *koń, mrowka, mszyce, mucha* (3) *pchły* (2), *pies* (5), *pczoła* (3), *robaki, sierszenie, szatan, szorpion, węzowie* (8), *wilcy; kąsać człowieka (ludzi)* (3), *język, konie* (3); *kęsać w łysinę, w piętę*.

Przysłowie: Nie káżdyc kąfa/ co to pátrza frego. *KochFrag* 23.

Zwroty: »jadowicie (a. zjadle) kąsać« (3): *LubPs* hh4; *Mordicus*, *Ziádle kąfáyac*. *Mącz* 232a; *SkarŻyw* 527.

»wargi kąsać« (3): Sumnienie ynaczy tuffy Pilnie tu naklada vřfy. Szpetnie ftoiác głowá trzáfá Prawie zyadu wargy kąfa. *RejKup* m5v, q8; *RejWiz* 4v.

»wilka kąsać« = *być odważnym* (2): Czyfće to gniazdo było/ y Wilká kąfało/ A fzkodá iz ták máło/ iákoś ich zoftáło. *RejZwierz* 72v, 55v.

»zębami (a. zębem) kąsać« [*szyk zmienny*] (3): tám nowe męki nád nimi wymyślał/ mufieli fwego ftárfzego Iurká zębami wřzyfcy kęfác *BielKron* 413, 419v; *KochPs* 98.

»ziemię kąsać« = *konać* (1): Ten fwé nieprzyiaćioły fkruszyl/ á zuchwáli Ziemię plugawá zębem śmiertelnym kąfáli. *KochPs* 98.

Szeregi: »kęsać i męczyć« (1): Po trzećie fkarány ieft plufkwámi fmodliwymi [...]: ktore im wytchnáć niedáły/ íż áni siedzieć/ áni leżec/ ani fpác niemogli/ ták ie bárzo kąfały y męczyły. *SkarŻyw* 480.

»kęsać a mordować« (1): że wnet węzowie wylazłzy z zyemie/ kąfáli á mordowáli ie/ zá ono ízaleńftwo ich *RejPos* 226.

W *przen* (13) : Bo ten [*Archiloch*] kąfa y po śmierći/ wierá gośćiu wára/ Wnet tám sierfzeni wyleći z grobu co nie miára. *KlonŻal* C4.

kęsać kogo, co (12): *KrowObr* 92v; *RejAp* 79; *RejPos* 27, 108v; *RejZwierc* 49v [3 r.]; *Lecz* kiedy iáz prąd pogręźnie opiły/ Y bez gáłázek leży iuz ogniły/ Wilkiem to zowá/ choć nie kąfa koni *KlonFlis* F3. *Cf* *kęsać kogo czym*.

kęsać kogo czym (4): *RejWiz* 176; *RejPos* 326v; A ták dziwnych á dziwnych naidzieř fztuk w tym iáfzczorczym nafięniu/ ktoremi kąfáią á fzczypią nie tylko páná ále y wiele ludzi/ á nákoniecz y lámi fiebie. *RejZwierc* 50v. *Cf* *Zwrot*.

W *porównaniu* (1): Zyw poboźnie/ cnotliwie/ bez przypadku złego/ Ták iákoś fzyrzey widzwał z hetmáná káždego. Bowięm ći iádowite żądłá wřzyfcy máią/ Ktorem bárzyey niżli wáz nędzniki kąfáią. *RejWiz* 176.

Zwrot: »kęsać żądłem« (1): A trzech rázem kąfa tym iádowitym żądłem swoim tháki wřzetczny człowiek *RejZwierc* 49 v.

Szeregi: »prześladować a kęsać« (1): iedno iż w tobie buia á pánuie moc onego okrutniká á onego wężá ktery prześláduie á káfa łtopy niewinnego *RejPos* 27.

»kęsać a psować« (1): bo ie Pan záchowywác bedzie raczył/ áby świat przełtrzegáli áby sie nie dał kęfác á płowác tey márney łzaránczy *RejAp* 79.

»kęsać a szczypać« (2): tedy nie możelz nic inego rozumieć/ iedno ono iádowite żądło á ono łmiertelne wkálzenie wężá onego okrutnego Czártá łprołnego/ tho ielł/ grzech kthorym on włtáwicznie káfa á łzczypie człówieká nędznego *RejPos* 326v; *RejZwierc* 50v.

Przen (18) :

a) *Przynosić szkodę* (5) : Ut cave hunc niger est, Stręż [!] sie przed tym rad káfa/ to yełł zchitrzicie. *Mqcz* 246d.

kęsać kogo (3): Naydzie kágániec ná gębę trudno będzie plęfác/ Albo prołte nieboraki po łwey woley kęfác. *GroicPorzRej* C4; *BibRadz Hab* 2/7; *WujNT Gal* 5/15.

Przysłowie: Zdiáłeł máłzkárę butnému Tyránnowi Mołkiewłkiému: Okazałeł/ że nie káfa/ Chočia to porożem włtrzáła. *KochPieś* 45.

Szereg: »kęsać i pożyrać« (1): Bo włytek zakon w tym iednym łię łłowie wypełnia; Miłuy bliźniego twego iáko łámego łiebie. Lecz ielłi ieden drugiego káfácie y pożyraćie [*mordetis et comeditis*]; pátrćielz [!] ábyłcie łię łámi łpołem nie poiedli. *WujNT Gal* 5/15.

b) *Prześladować, dręczyć* (13) : Konfederácia wąż ná łumnienie/ choć nie iednáko káfa. *PowodPr* 45 *marg*.

kęsać kogo (9): Bo miłóć domu twego káfa mie/ á háńby háńbiących thobie vpadły na mię. *TarDuch* A6; *RejAp* 82v; *RejPos* 221v; *RejZwierc* 84v, 216v; *ReszPrz* 61; *WujNT* 30. *Cf kęsać kogo czym*.

kęsać kogo czym (2): *RejWiz* 106; A gdziełz ielł páni miła łmierći oná moc twoiá? á gdziełz ielł ono łprołne żądło twoie? kthorymeł káfálá nędzne przodki náłze. *RejZwierc* 178.

W porównaniach (8): *RejAp* 82v; *RejPos* 221v; Ludzie ná łwiecie by pćzoły sie broiá/ Bęczą káfáiąc gdy sie kogo boiá. *RejZwierc* 225v, A2v, 84v, 216v; *ReszPrz* 61; Y łłowo Boże/ nie ma być opowiedáne tym/ kthory go nie przyimuiá; owłzem ie depcą iáko łwinie: ábo ie bluzniá y káfáią iáko pśi. *WujNT* 30.

Szeregi: »kęsać a drapać« [*szyk 1 : 1*] (2): Gdyż iáko łwi niczym łszym iedno mocá á łrogołciá broniá łekty łwoiey/ á drapiá á káfáią niewinny narod łudzki *RejAp* 82v; *RejZwierc* 84v.

»kęsać i psować« (1): iáko jáłzczurki iádowite mátki y rodzice łwoie káfáią/ ták oni dáleko ielłczce ółtrzey/ y dáleko iádowiciey Miłtrze y Miniłtry łwoie/ niź kiedy Kołcioł chrzełćijánłki/ y Doktory iego káfáią y pfiuiá. *ReszPrz* 61.

»kęsać, szczypać« (1): Rzecz tedy ielł wielce [...] potrzebna/ áby sie nienawiłci włtrzegáło/ [...] kthóra káfa/ łzczypie/ y łmierć zacnym łudziom przynosi. *Phil* K4.

»kęsać a zarażać« (1): iż miał przyłć/ á złómić ono iádowite żądło márney łmierći/ kthorym káfálá á zaráżálá/ iáko iádowita iáłzczórká/ ten nędzny narod łudzki *RejPos* 221v.

b. *Powodując rozdrobnienie substancji, która ma być połknięta* [co] (4) :

Zwrot: »kęsać zębami« [szyk zmienny] (2): Ecligma, sive Eclegma, Latine, Linctum, Lekárstwo nieyákie ápteczne/ którego zębámi nie kąláyá/ ále ye ták długo w wściech [!] dzierzá/ áfz fie rozeydzie Vulgo, Electuarium. *Mącz* 99b; *RejAp* 17.

W przen (2) : Iuz teraz lud krefciański ktori poźedł z ludu murzińskie⁶⁰, to ieft pogańskiego, kąfa łmoku piekielnego gdy fie łprzeciwiá pokufám iego. *WróbŻółt* Z5v; *BudBib Ps* 26/2.

2. Szczypać, piec, drapać, działać drażniąco na skutek posiadanych własności; mordere Mącz (14) : á tha małc nieczo mało kąfa zowá iá vngentum Egiptiacum. *FalZioł* V 107, V 108; *Mordere etiam dicitur herba sapore acri, Kąláć. Mącz* 232a; *PowodPr* 85.

kęsać kogo, co (3): *FalZioł* I 101c; *SienLek* 79; Y nie ták bárzo té łzy twarz kąláia/ które płączących towarzysztwo máia. *GórnTroas* 66.

kęsać w co (5): *BibRadz Tob* 11/10; Tedy począł mázác oczy oycá fwoiego gorzká żołciá/ [...] ále gdy poczęła go w oczy kąláć/ tedy iáł iá drápác *BudBib Tob* 11/10. *Cf Zwrot.*

W charakterystycznych połączeniach: łuk kęsa(ją), łzy, maść, plastr; mało kęsać (2); w oczy kęsać (2), żyły.

Zwrot: »kęsać w język« [szyk zmienny] (3): [*Kostus*] Biały ieft nalepfzy/ fwieży/ ktori nie ieft łtoczoni albo zdziurkouany, nie łmierdzący/ á kthory niekąfa w ięzyk *FalZioł* I 35b, I 88c, 96d.

Szeregi: »kęsać i palić« (1): OŁefznik [...] korzeń ma rołochowathy zakrzywiany/ [...] woniey przyjemney á kąfa w ięzyk y pali *FalZioł* I 88c.

»szczypać albo kęsać« (1): á Potym ten plałtr/ wprzod námieniony/ przylož/ á ták go długo niezeymuy/ áż cie będącie łzczypác albo kęláć *SienLek* 79.

a. Uwierać, ocierać (2) : Acż thám iuz też poczęści y nędze poćirpieć muši/ nie doieść/ nie dopić/ nie dołpác/ pod kotárhá ná trawie fie vklásć/ áno hárnáfz kąfa/ áno czáfem zá łzyię kápie/ ále przetrwawfzy máło tey nędze [...] / áno wdzięczna łławá o nim wfzędzy lata *RejZwierc* 177v.

kęsać kogo w co (1); á przedfię mię kolnierz w łzyię nie kąfa. *RejZwierc* 58.

3. Nadzerać, niszczyć [co] (1) :

Szereg: »zarażać i kęsać« (1): Zelazo narichley fię zepfuie/ y rzecz infzá ktora znim bywa wełpolek zaraża j kąfa *FalZioł* IV 53b.

Synonimy: głodać, gryźć; **1. szczypać; a. psować; b. jeść, pożyrać; 2. palić, szczypać.**

Formacje współrdzenne: kęsać się, nakęsać się, okęsać, pokęsać się, pokęsać, przekęsać, skęsać, ukęsać, zakęsać; okęsić, pokęsić się, przekęsić, rozkęsić, ukęsić, ukęsić się, zakęsić; nakęsować, obkęsować, odkęsować, okęsować, przekęsować, przykęsować, rozkęsować, skęsować, ukęsować, wykęsować, zakęsować.

Cf **KĄSAJĄCY, KĄSANIE, KĄSZĄCY**